

НОВА И НАЙ-НОВА ИСТОРИЯ НА БЪЛГАРИЯ MODERN AND CONTEMPORARY BULGARIAN HISTORY

Иван Думиника / Ivan Duminika

ДВЕ БЪЛГАРСКИ ИКОНИ НА РУСЕНСКИЯ
ЕПИСКОП НЕОФИТ В БЕСАРАБИЯ (1822–1827 г.)

*Two bulgarian icons to Bishop Neophis from Ruschuk
in Bessarabia (1822 – 1827)*

Summary: *In this article based on the archives stored in the National Archives of the Republic of Moldova, are details about the two bulgarian icons caught in Bessarabia in the first half of the XIX century. Sources reveal that the icons were painted in the city of Veliko Tarnovo, after which they were presented to Metropolitan Daniel. After the death of the last relics was inherited by his nephew, Bishop Neophit, who immigrated to Bessarabia, he took them with him. When the bishop died, then somehow the icons appeared water droplets, which in the opinion of the owner of the new Christopher Genadiyu Apostolov, spoke of divine intervention. In order to avoid causing any superstitions of the people took the case under his personal control of Chisinau and Khotinsk Archbishop Demetrios. In the course of examination of icons has been found that they do not chirm and drops them were randomly. Probably due to the fact that on the day of St. George, the owner of the tradition sprayed the room, so the water and got on the icon.*

Key words: *Bessarabia, icons, chrism, Neophit, Tarnovo.*

Понастоящем се наблюдава нарастване на интереса към духовното развитие на българската емиграция в Бесарабия през XIX в. В същото време почти незабележими остават отделни аспекти от този процес като например преселването и по-нататъшната съдба на висшето духовенство – епископи и митрополити, служили в свои енории в българските земи, намиращи се в онова време под османско иго и под гръцка духовна власт. Най-важни извори в про-

цеса на реконструирането на съдбите на духовните лица и на техните имуществва, а и най-важно средство за достигане на истината могат да бъдат документалните извори, съхранявани в архивите на Молдова и Украйна. Ние от своя страна, върху основата на открити от нас до днес непубликувани материали относно имотите на умрелия в Одеса Русчукски (Русенски) епископ Неофит ще се опитаме да отразим съдбата на две икони, рисувани в град Велико Търново през първата половина на XIX в. В тази статия не считаме за нужно да обясняваме на читателя какво представляват сами по себе си икони в духовен, художествен и исторически план, тъй като това с достатъчно подробност бе вече направено в една научна статия¹.

И така – на 10 май 1822 г. до Кишиневския и Хотински архиепископ Димитрий (със светско име Данаил Сулима) бива изпратен доклад от настоятеля на Одеския храм „Св. Преображение” Пьотр Куницки². В доклада се отбелязва следното: „Покойният Русчукски епископ, починал в Одеса, е оставил след себе си малко имение, а в имението – къща, в която е живял сам. В тази къща сега живее неговият братовчед Апостол Грек с други роднини. В стаята, в която живее нежененият братовчед, се пазят свещенически книги и икони, останали след Неофит. Неотдавна се появи слух, че по иконите, една от които представя лика на Спасителя, а друга – този на Св. Богородица, се е появила влага, напомняща сълзи. По силата на своя дълг поисках да огледам тези икони и в действителност видях, че върху лицето на Спасителя има няколко капки с посока от устата към брадата, подобни на роса. А иконата на Св. Богородица има също такива две капки, стичащи се от дясното око към шията – като че ли сълзите изтичат от окото. Посочените изображения са рисувани върху дебели дървени дъсчици. Самите дървени дъсчици са сухи и стоят в сух шкаф без стъкла. Стопанинът под клетва заяви, че той не знае откъде са се взели тези капки върху иконите. По тази причина аз не посмях да изтрия посочените икони. Не исках след това да плъзнат слухове за мое суеверие или безверие. При това, от мен бе казано, че ще трябва да се постави на шкафа стъкло и след това да се изтрият иконите с чиста гъбичка и се запечатат; така че ако има нещо необикновено сълзите, и зад катинар и при запечатване, биха се появили. Стопанинът се съгласи с това, но при условие, че за това даде благословия архиепископът. Без това условие той не е съгласен да ме допусне да изтрия появилата се по иконите като капки влага. Затова, аз най-покорно моля да ми се разреши да препоръчам заключването на тези икони в шкафа, който да се запечата, след като те се изтрият предварително с чиста гъбичка, тъй като мълвата за тях и за посещения при тях, с всеки изминат ден се увеличава. Или пък благоволете да направите някакво друго разпореждане, което аз ще очаквам с ваша архипастирска резолюция”³.

На 16 май същата година в писмо-отговор архиепископ Димитрий отбелязва, че за да не се породи по този повод сред народа суеверие поради наив-

ност, или поради още по-силна скрита зад нещо друго тук фалшификация, протойерей Пьотр още с първата поща е длъжен заедно с гражданския чиновник и Херсонски военен губернатор граф Ланжерон да посети отново къщата на Христофор Генада, без да вдига и най-малък шум сред сред народа⁴. В същото време те се задължават да освидетелствуват посочените икони с достатъчно акуратност, за да се удостовери: действително ли по тях се появява влага, с какъв цвят и миризма е тя, върху какви места се появява и има ли по тези места цепнатини или няма такива отгоре или отстрани, които да изпускат отвътре влага. Наистина ли дъсчиците, върху които иконите са рисувани, са монолитни или са от парчета; и няма ли причини да подозираме в тях кухини или пък не са ли са се появили посочените капки върху иконите по някакви чисто физически причини или поради външно някакво действие. В същото време те се задължавали да удостоверят колко стари са посочените икони и как те са попаднали в Бесарабия. След това иконите би следвало да бъдат взети в Съборния храм и запечатани в по-широк калъф. Куницки се задължавал да чака понататъшно разпореждане, в същото време му се заповядвало да препоръча на одеското духовенство занапред да не се осмелява да разгласява посочените икони като чудотворни⁵.

Получавайки инструкция от Кишиневския архиепископ, херсонският военен губернатор граф Ланжерон на 17 май 1822 г. предписва на колежския съветник Саражинович⁶, заедно с протойерей Пьотр Куницки, да заповядат на Грек – стопанина на иконите – без излишно упорство, последният да предаде незабавно иконите на протойерея за тяхното опазване. В същото време той съобщавал, че по негово мнение би било най-добре, ако тези икони биха били изпратени в Кишинев⁷.

На 25 май същата година П. Куницкий е провел повторно освидетелстване на иконите и е установил, че капките се намират на същите места, където са били и по-рано. От него се съобщавало, че: „влагата е с цвят на вода, без никакъв мирис. Според думите на стопанина тази влага той е открил на 23 април тази година, по Гергьовден вечерта. Преди това никога подобно явление не е имало. След това ние огледахме въпросните икони от всички страни и даже изстъргахме на някои места с ножче, но не забелязахме никакви подозрителни дупчици за изпускане отвътре на влага. Дъските, върху които са рисувани иконите са монолитни, без никакви добавки от резба. При иконата на Спасителя няма и даже най-обикновена пукнатина, а върху иконата на Св. Богородица се забелязват – обратно – две пукнатини: едната отгоре срещу изображението на лицето, а другата отдолу срещу краката. Те са замазани с бяла бояджийска замазка. Това ни дава основания за някои подозрения, но сухотата на замазката и естествеността на пукнатината в извитото място на дъската, както и монолитността на другата икона, върху която е видна същата влага, а и уверението на стопанина, че тази замазка е направена от иконописеца още по времето, когато е била

рисувана иконата, ни убедиха в правдивостта на неговите думи. Опитавме с ножче да изстържем замазката, но тя бе толкова суха и здрава, че бе почти невъзможно да изчегъртаме нещо. Други причини за подозрения относно наличието в иконите на някакви кухини или дупчици не бяха намерени, тъй като дъските от орехово дърво, обикновено изрязани и от опъкната страна даже не са боядисани. Попитавме стопанина не е ли ръсено в стаята според гръцкия обичай в деня на Свети Георги със светена вода? Но той отговори, че в този ден ръсене за здраве със светена вода не е правено.

Както се вижда от самите подписи на иконите, едната е рисувана в 1803 г. в българския град Турново (Търново – И. Д.) и върху тази икона има подпис и името на живописеца. Апостол Грек каза, че въпросните икони са рисувани за бившия Търновски митрополит Даниил, след смъртта на когото, те са останали на неговия племенник “покойния епископ Неофит. Разбра се също, че през 1819 г. иконите са се намирали още в Търново, а след смъртта на Неофит в Одеса са преминали към сегашния притежател Апостол. Веднага ще отбележим, че Апостол Грек е грамотен и набожен човек. Не намирайки физически въздействия (*върху иконите* – И. Д.), ние предположихме само едно – че при навика да се ръси в стаята с вода, когато се мете, за да не се вдига прах, при това действие капки случайно са попаднали върху иконите.

След разпита на притежателя и с негово съгласие, иконите бяха изтрити с чиста гъбичка и взети за съхраняване в Одеската съборна черква, където се пазят в широк футляр. След като в къщата на Грек влагата бе избърсана, повече върху иконите тя не се е показвала. На притежателя бе направено от наша страна предупреждение, той да не разгласява за станалото произшествие сред народа, което той – от своя страна – обеща да изпълни. Също така и Одеското духовенство бе предупредено да не се осмелява да провъзгласява тези икони за чудотворни”⁸.

Заинтересувалият се от този казус архиепископ Димитрий предписал иконите да бъдат препратени към него в Кишинев. Това и станало на 14 юни 1822 г.

След като обсъжданите неща са били доставени при него, на 12 август 1822 г. от Кишинев архиепископ Димитрий писал до Светия синод в Петербург, че лично той е освидетелсвувал иконите и че не е намерил върху тях външни намеси. В същото време от него се предполагало, че вероятно капки са могли да се появят от външно ръсене, наистина неслучайно са се появили именно в деня на Свети Великомъченика Георги, тъй като гърците имат обичай в този ден да светят вода и да ръсят с нея къщата, нивата и прочие⁹.

На 1 ноември 1822 г. Светият синод е постановил, че според укази от 14 и 25 ноември 1734 г. посочените икони завинаги трябва да бъдат оставени и пазени в Кишиневската архиерейска домашна църква, в която те са се намирали в този момент¹⁰ Вероятно работата се е усложнила, тъй като вече на 6 април

1827 г. в Кишиневската духовна консистория от Одеса чрез „духовната си дъщеря“ Елизавета Стойкова се обръща владелецът на обсъжданите икони Христофор Апостолов Генада с молба за връщане на иконите, достигнали до него според духовното завещание на епископ Неофит. На 11 юни същата година му отговарят, че поради резолюцията на Св. Синод за опазването на иконите в църква и „за да се пресече суеверието сред народа“, те не могат да бъдат върнати на предишния им владелец¹.

От гореизложеното можем да обобщим следното: първо, благодарение на архивния материал, проследихме съдбата на две икони, рисувани в българския град Търново. Известни са и техните собственици: Търновският митрополит Даниил и Русенският епископ Неофит – последният според нас е бил грък по произход, емигрирал след 1819 г. в Одеса. Второ, установихме, че още в първата половина на XIX в. в Бесарабия сред духовенството и сред обикновения народ е съществувало суеверие относно изтичането на миро от икони, съществувал е даже и специални укази на Светия Синод, датирани от първата половина на XVIII в. с подробна инструкция за клириците как да се постъпва с иконите от такъв вид. В същото време по-нататъшната съдба на двете български икони след пренасянето им в Кишинев така и остава неизвестна.

БЕЛЕЖКИ

¹ **Белов, В.** Икона. Реставрация. Сохранение образа – Православные храмы в болгарских и гагаузских селениях юга Украины и Молдовы. Выпуск I. Болград, 2005, с. 184–193.

² Куницкий Пётр Семёнович – възпитание и образование получава в Полтава в Словенската семинария, учил се е тук при архиепископ Амвросий (Серебрянников). Завършва обучението при Гавраил Бенулеску-Бодони, който по онова време е професор и ректор на семинарията, преподавател по гръцки език и философия. Редица изследователи считат Куницки за един от най-добрите елинисти на Русия, подготвени от Бенулеску-Бодони. През февруари 1798 г. Пётр Семёнович приема свещенически сан и става архиерей, а от май същата година „поради опитност в службата и благонамереност“ започва, по разпореждане на митрополит Гавраил, да изпълнява задълженията на член на Консисторията и на Семинарското ръководство. Ръководи построяването на Одеския Преображенски храм. От 1813 до 1821 г. заема и длъжността ректор на Кишиневската духовна семинария, след което се връща в Одеса (**Филипенко, А.** Петр Куницкий “ Час Пик. Одесса. № 49 (399). 7 декабря 2008).

³ Национальный архив Республики Молдова (по-нататък – НАРМ). Фонд 205, опис I (III), документ 3876, лист 1.

⁴ Ланжерон Александр Фьодорович – произхожда от аристократичен френски род. На 16 ноември 1815 г. е назначен на длъжността Херсонски военен губернатор и градоначалник на Одеса, както и управляващ гражданската част на Екатеринославската, Херсонска и Таврическа губернии (Словарь русских генералов, участвовавших в

военных действиях против армии Наполеона Бонапарта в 1812–1815 гг. – Российский архив. СПб.-Москва, студия „Тритэ” Н. Михалкова. 1996. Т.VII, 444–445).

⁵ НАРМ. Ф.205, оп. I (III), д.3876, л.л. 3-4.

⁶ Сараженович Павел Григориевич. В периода 1820–1823 г. е работил в в Канцеларията на пълномощния наместник на Бесарабия И. Н. Инзов, по-късно преминава в разпореждане на граф М.С.Воронцов, след това на А. Ф. Ланжерон и А. Н. Бахметиев. А. С. Пушкин е познавал този чиновник, тъй като е служил непосредствено при бесарабския губернатор. (**Вигель, Ф. Ф.** Записки Филиппа Филипповича Вигеля. Издание „Русского архива” /дополненное с подлинной рукописи/ Москва, Университетской типогр., 1892, VI, с. 96).

⁷ НАРМ ф.205, оп.205 (III), д.3876, л.7 гр.

⁸ Пак там, л.л.10 гр.-13 гр.

⁹ Пак там, л.17 гр.

¹⁰ Пак там, л. 19.

¹¹ Пак там, л.л. 25–26.

ЛИТЕРАТУРА

Белов, В. Икона. Реставрация. Сохранение образа – Православные храмы в болгарских и гагаузских селениях юга Украины и Молдовы. Выпуск I. Болград, 2005.

Вигель, Ф. Ф. Записки Филиппа Филипповича Вигеля. Издание „Русского архива” /дополненное с подлинной рукописи/ VI. Москва, Университетской типогр., 1892.

Словарь русских генералов, участвовавших в военных действиях против армии Наполеона Бонапарта в 1812"1815 гг. “ Российский архив. Т.VII. СПб.–Москва: студия „Тритэ” Н. Михалкова, 1996.

Филипенко, А. Петр Куницкий “ Час Пик. Одесса. № 49 (399). 7 декабря 2008.

АРХИВНИ ИЗТОЧНИЦИ

Национальный архив Республики Молдова (НАРМ). Ф. 205, оп. I (III), д. 3876.

